

CZINA Sára

**PhD-hallgató, Pécsi Tudományegyetem,
PhD-student, University of Pécs,**

email: czinasara26@gmail.com

**A NEWYORK KÁVÉHÁZ VEZETŐSÉGE 1920-1936
KÖZÖTT**

**THE OWNERS OF THE NEWYORK COFFEEHOUSE
BETWEEN 1920 AND 1936**

ABSTRACT

The purpose of the study: To examine how the Newyork Coffeehouse was run between 1920 and 1936. What were Vilmos Tarján's, the executive board member and main shareholder's, business policies? What profile did he intend for the Coffeehouse? In this period, between the two World Wars the Coffeehouses were struggling with the circumstances. What were the Coffeehouse's solutions for the post-World War challenges and the problems of the Great Depression?

Applied methods: To get to know the Newyork Coffeehouse Company Limited, the sources were the documents of the Company Registry. These helped to reconstruct the list of the shareholders. The balance and profit loss accounts were used to examine the profitability of the Coffeehouse. The problems of the Coffeehouses in Budapest between 1920 and 1936 were examined through the articles of professional journals. Finally, to understand Vilmos Tarján's aspirations, his own books and articles of the daily newspapers were used.

Outcomes: Vilmos Tarján wanted to turn the Newyork Coffeehouse into a luxurious, high-end Coffeehouse. In order to reach this goal, he renovated the interior, later refurbished and modernized it several times. In addition, he established one of the best kitchens in the city and engaged the audience with frequent performances and concerts. With these aspirations, he could solve the post-World War problems successfully. However, his skills and

role in the associations of the industry were not enough to face the challenges that arose during the Great Depression.

Kulcsszavak: Budapest, Newyork Kávéház, kávéházi kultúra, részvénytársaság, Tarján Vilmos

Keywords: Budapest, Newyork Coffeehouse, Coffeehouse Culture, Company Limited, Vilmos Tarján

1. Bevezetés

Budapest 19. század végi és a 20. század eleji kultúráját és polgárainak életét meghatározta a kávéházak világa. Kosztolányi Dezső mellett Gerő Ödön is a „kávéházak városának” nevezte Budapestet. Szerinte, „*aki a főváros képét festeni akarja, fesse le a kávéházait*”.¹ A kávéház a századfordulón a pesti társadalom egyik legfontosabb közéleti terévé nőtte ki magát.² Ide járt a pesti polgár a rossz lakáskörülmények vagy épp a nagypolgári lakások reprezentatív, de rideg életterei elől.³ Innét szerezte információit, itt olvasta a napilapokat, vagy csupán játszott és szórakozott itt.⁴ A kávéház azonban nem csak társadalmi és kulturális szempontból érdekes, hanem gazdasági szempontból is, úgy mint egy vállalkozás.

Budapest kávéházi kultúráját nem csak a jelentősebb kávéházak hírneve, hanem azok magas száma is jellemezte. Az első pesti kávésról, a rác Blázsóról (Kávéfőző Balázs) 1714-ből olvashatunk először. Eleinte vándorkávé volt, majd saját kávéházat/kávémérést nyitott.⁵ 1737-ből már három kávé létezéséről tudunk.⁶ A kávéházak első szakmai szervezete az 1796-os Pesti Polgári Kávéfőző Társaság volt, melynek tagjai ekkor még csak saját függetlenségük és anyagi érdekeik védelme céljából léptek szövetségre. Az iparfejlesztést és oktatást ugyanis ekkor még nem tartották feladatuknak.⁷ Ez utóbbi feladatokat, az 1873-ban – egy évvel az ipartörvény után – alakult, Budapesti Kávétestület vállalta magára.⁸ A 19. század során a kávéházak száma növekedett, 1872-ben már 93 kávéházat számlálhattunk meg Pest utcáin.⁹ Budapest 1873-as egyesítésétől kezdve pedig rohamos növekedésnek indult ez a szám. Egészen 1896-ig, amikor a Millennium miatt kialakult konjunktúra 591 kávéház működését tette lehetővé.¹⁰ Az ünnepi év után azonban a dekonjunktúra miatt a számuk csökkenni kezdett.¹¹ A kávéházi kultúra csúcspontjának az 1873-tól az első világháború kitöréséig tartó időszakot tekintjük.¹² „*Nincs az a zugutcája a magyar fővárosnak, melynek kávéház a vagy kávémérése ne lenne.*” állapította meg a statisztikákat lát-

ván Pásztor Mihály a Cifra nyomorúságban.¹³ Az első világháború éveit a korlátozások, a jegyrendszer, az ellátási nehézségek jellemezték. Kihatott ez a kávéházak életére is. Nőket kezdtek alkalmazni a frontra küldött férfi munkaerő helyett, továbbá olyan pótalapanyagokat kezdtek használni, amelyekhez csak élelmiszerjegyért cserébe lehetett hozzájutni. Új adónemek jelentek meg, bevezették a zárórát, a rezsizolgáltatások folyamatosága is nehézségekbe ütközött.¹⁴ Emellett, elmaradtak a vendégek. Se pénze, se ideje, se kedve nem volt a vendégeknek a kávéházba járáshoz. Ennek ellenére, a Nagy Háború utolsó évében, még 343 kávéház üzemelt, de a számuk folyamatosan csökkent. A háború után kitörő forradalmak, a spanyolnátha járvány és az általános rossz gazdasági helyzet nyomán hozott rendelkezések nagy mértékben megnehezítették a kávéházak életben maradását. 1922-re még 223 kávéház működött, és ekkortól kezdve már csak két olyan év volt, mikor a kávéházak száma meghaladta a 200-at.¹⁵

1. ábra: Kávéházak száma Budapesten 1737 és 1947 között
The number of coffeehouses between 1737 and 1947

Forrás: Saját szerkesztés

A Budapesti Kávésipartársulat nehéz feladatot vállalt, mikor a szakma érdekeit szeretne volna érvényesíteni, hiszen a háború utáni inflációt és megszorításokat követően a Nagy Gazdasági Világválság, a szakmai dömping és utóbb a fellendülő idegenforgalom nehezítette meg a kávéipar

körülményeit.¹⁶ A második világháborúból csak egy adatunk van, mely szerint 1944-ben 150 kávéház tudott még nyitva tartani, melyek Budapest ostromára bezártak. 1947-re ismét 116 kávéház és tulajdonos próbált szerencsét, hogy 1949-ben az államosítás hozzájuk is elérjen, ezzel a kávéházak korszakát átadva a nem annyira újkeletű eszpresszóknak.¹⁷ A kávéházi kultúra csúcspontján, a Milleniumi év előtt nem sokkal, 1894-ben megépült a Newyork Biztosító Társaság magyarországi központja, a Newyork Palota.¹⁸ Az amerikai biztosítótársaság a gazdagságát szerette volna fitogtatni ezzel az épülettel. Ezért nem szabtak felső összefhatárt se a tervezés se a kivitelezés költségének.¹⁹ A biztosítótársaság magyarországi képviselője, dr. Arányi Miksa,²⁰ Hauszmann Alajost bízta meg az épület megtervezésével, aki ehhez segítségül hívta a Széchenyi fürdő és a Zeneakadémia tervezőit, Korb Flórist és Giergl Kálmánt.²¹ Ők a historizáló eklektika stílusában alkották meg az épületet,²² melyet a kor híres képzőművészei díszítettek.²³ Ennek a fényűző épületnek a földszintjén – az eredetileg is kávéháznak tervezett impozáns üzlethelyiségében – nyílt meg a Newyork Kávéház. Az épület maga négyemeletes és a kávéház is ugyanennyi szintre van osztva. Nem spóroltak a berendezésen, az épület híressé vált a csavart márványoszlopairól, míves korlátjairól, velencei csilláiról. Nem hiába hát, hogy a megnyitóról írt újságcikkek dicshimnuszokat zengtek róla.²⁴

Mindössze két évvel a munkálatok megkezdése után, 1894. október 23-án került sor a megnyitóra. Az első bérlő, Steuer Sándor volt, aki azonban nem volt képes egy szakma otthonává tenni a Newyorkot. Pedig a korban a sikeres és jövedelmező kávéháznak ez volt az egyik titka. 1900-ban Steuer továbbadta a bérleti jogot a Harsányi testvéreknek. Ők felvették a tapasztalt, és az irodalmi körökben már ismertséget szerzett Reisz Gyulát főpincérnek. Hármójuk munkája miatt vált a Newyork irodalmi kávéházzá,²⁵ amire százból csak egy kávéház volt képes.²⁶ A Harsányi testvérek azonban 1913-ban megváltak a kávéháztól.²⁷ Ekkor alapult meg Magyarország első kávéházi részvénytársasága, a New-York Kávéház Rt. Ennek a története a részvénytársaságok alapján három fő korszakra osztható (1913-1920, 1920-1936, 1937-1949), melyeken belül több kisebb korszak különböztethető meg.²⁸ A hosszabb korszakok közül a középsőt, az 1920-1936 közötti időszakot, annak is a legjelentősebb részvényes és igazgatósági tag nevével fémjelzett időszakát, egészen pontosan Tarján Vilmosnak az üzletben betöltött szerepét vizsgáltam.

2. Kutatási kérdések

1920 és 1936 között Tarján Vilmos három társával tulajdonolta a kávéház részvényeinek javát. Emellett igazgatósági tag volt,²⁹ és az üzlet vezetéséért is felelt. A kávéházat az első világháború és a forradalmak utáni nehéz gazdasági³⁰ és társadalmi környezetben vették át és 1936-ig vezették. Fő kutatási kérdéseim ennek mentén a következők voltak:

- Mi volt Tarján Vilmos üzletpolitikája, hogyan akarta átalakítani az üzletet, milyen profilt szánt neki?
- Hogyan küzdött meg a világháború utáni időszak, majd a gazdasági világválság nehézségeivel?

3. Tarján Vilmos

Tarján Vilmos, a 20. század első felének meghatározó személyisége volt a budapesti közéletben. Klein Vilmos néven 1881. március 25-én született Budapesten.³¹ Szülei zsidó származású szatócsok voltak, akik idővel fűszerüzletet nyitottak. 1890–95 között Tarján a Pesti főreálba járt, majd a Kereskedelmi Akadémián tanult, ahol 1898-ban tette le az érettségi vizsgát. Az újságírás iránti tehetsége már ekkor egyértelművé vált. Szeretett is volna ebből élni, de ennek gátat vetett a szülői szigor.³² Az akkor törvényszerűen szegénységgel járó szakma helyett, az anyagi biztonságot jelentő kereskedelmi pályára lépett. Előbb a szénszállítással foglalkozó Guttman Testvérek cégénél dolgozott, ahol élő rabnak érezte magát az eseménytelen napok fogságában. Hamar felmondott, és elhelyezkedett a gyarmatárúval foglalkozó Wertheimer és Frankl cégnél. A pezsgőbb légkörű munkahely sokkal testhezállobb volt számára. 1900-ban azonban felmondott, mert főnökei nem engedték meg neki, hogy felcsapjon utazó ügynöknek az irodai munka helyett.³³

Felmondása után minden okot megadott szüleinek az aggódásra, hiszen hónapokon keresztül munkanélküliként koptatta a kávéházak székeit. Elegendő tőkével élvezhette is volna ezt az életet, de pénz szűkében újra munkát kellett szereznie. Az inspiráló kávéházi atmoszférában született meg az elhatározás, hogy újságírónak áll. Meg is kereste a frissen induló lap, a Magyarország főszerkesztőjét, Fényes Lászlót, aki meglátta benne a tehetséget és alkalmazta.³⁴ A kevésbé nívós Magyarország azonban nem elégítette ki az ambícióit.³⁵ Így előbb a Friss Újsághoz szegődött, majd onnét az előkelő Magyar Hírlaphoz, ahol valóra válhatott az álma, rendőrrporter lett.³⁶ 1910-ben azonban a rendőrkapitány eljárást indított ellene, egy utólag nem bizonyítható ügyben, mi

szerint megszarolta a Maison Frida luxusbordély tulajdonosát.³⁷ Elhagyta az újságot és az országot is, Berlinbe költözött, ahol majdnem egy évet dolgozott a Passage Theater üzletvezető titkáraként. Ennek a karriernek azonban véget vetett, hogy haza kellett térnie a bírósági tárgyalása miatt.³⁸ Felmentése után egy darabig a budapesti éjszakai életben dolgozott, mint konferanszié. Barátja Kemény Simon sietett segítségére és mutatta be a frissen induló napilap, Az Est tulajdonos-főszerkesztőjének, Miklós Andornak.³⁹

Az Estnek egy tapasztalt rendőriporterre volt szüksége, Tarjánnak pedig egy újságra, így szerencsésen egymásra találtak. Tarján újságírói sikereinek csúcsára jutott a következő tíz évben. Ekkor írta meg legjelentősebb cikkeit, többek között Mágnás Elza haláláról a szarajevói merényletről és az első világháború kitöréséről; de a hadiszállítók csalásainak egy egész cikksorozatot szánt.⁴⁰ Minden professzionalitása mellett azonban elkövetett egy számára végzetes hibát. Politizált egy cikkében, melyet hitvallása szerint tudatosan próbált elkerülni.⁴¹ Riportot írt Kun Béla megveréséről, melyet a közvélemény túlságosan elnézőnek ítélt. A cikk nyomán kialakult botrány miatt 1920-ban távoznia kellett Az Esttől. Tarján Vilmosnak az újságírás volt a fő ambíciója, élete végéig riporterként hivatkozott magára. Ez a fiaskó azonban örökre véget vetett a karrierjének.⁴²

Rövid bécsi menekült-lét után, napjait az Otthon-körben töltötte a kártyaszta mellett. Úgy gondolta, hogy aggregényként nincs szüksége sok pénzre az élethez, így nem keresett új munkát. A kártyázást azonban profi szinten űzte, kiszámított óvatossággal nyert minden nap egy kicsit. Mikor már félmillió koronás nyereségnél tartott, új egzisztencia után nézett.⁴³ Három társával megvásárolta a Newyork kávéház bérleti jogát. Régi iskolatársát, Magyar Miklós befolyásos városi politikust győzte meg, hogy társuljanak.⁴⁴ Bevették társnak Zoltán Bélát, a Weiss Manfréd Acél és Fém művei Rt. Főpénztárosát és a Newyork palota akkori tulajdonosának és Az Est konzern tulajdonosának, Miklós Andornak a sógorát,⁴⁵ továbbá Herskovits Olgát egy zombori vendéglős dinasztia lányát.⁴⁶ Ekkor kezdődött életének második legjelentősebb korszaka, a kávé-lét, mikor a Newyork-ot az ő nevével azonosítva hívták „Tarján-műveknek”.⁴⁷

4. Források

A New-York Kávéház Rt. történetét a Budapest Fővárosi Levéltárból kikeresett cégbírósági iratokból kezdtem el megismerni. Az éves közgyűlések jegyzőkönyveihez tartozó kérvények, végzések, a jegyzőkönyvek összes

melléklete, így az igazgatósági és felügyelőbizottsági jelentések, mérleg- és eredményszámlák, és a majdnem teljes részvényes listák is megtalálhatóak itt. A cégbírósági iratokat a korabeli napisajtó mellett, a Kávésok Lapja és a Magyar Kávésipar számaival egészítettem ki.⁴⁸ Emellett használtam Tarján Vilmos négy önéletrajzi jellegű könyvét,⁴⁹ és egy, a Newyork Kávéházból fennmaradt vendégkönyvet is.⁵⁰

5. A Newyork Kávéház Rt. története az időszakban

A Newyork Kávéház Rt-t 1920-ban adta el a Haas család Tarján Vilmosnak és társainak. A négy fő részvényes személye majdnem állandó volt 1936-ig. Tarján mellett Zoltán Béla, Magyar Miklós, Herskovits Olga, későbbi felesége voltak a legjelentősebb tulajdonosok. Egyedül Magyar Miklós neve tűnt el a részvényes listákról 1934-ben, amikor a kávéház problémái már jelentőssé váltak. 1921-ben volt egy részvényvándorlás, amikor öt kisztrészvényes megvált a tulajdonától, ezeket új, a részvénytársaság történetében addig még nem ismert személyek vásárolták meg. Ezentúl 1934-ig kisebb változások történtek ugyan a kávéházi részvények tulajdonosainak körében, de ezek összességében nem voltak jelentősek. A kávéházi részvények többségét végig a négy nagyrészvényes birtokolta. Ezek az adatok stabilitásra engednek következtetni. Jelentősebb változások 1934-től következtek be a részvényes listákon, amikor a kávéház már három éve veszteséges volt.⁵¹

Jelentősebb változások a részvények számában, névértékében és pénznemében következtek be. 1923-ig 375 db 400 korona névértékű részvényre volt bejegyezve a részvénytársaság, 1924-re azonban felemelték a 150.000 koronás alaptőkét 15 millióra. Így 37500 db 400 korona névértékű részvényt bocsátottak ki, amelyeket a régi részvényesek vettek meg. Erre az alaptőkeemelésre az infláció és egyéb gazdasági nehézségek mellett a tervezett fejlesztések miatt is szükség volt.⁵² A következő változás, a pengő 1926-os bevezetése miatt következett be. A megnyitó mérleg szerint 50 000 pengő lett az új alaptőke. Mivel az 1920-as XVI. Tc 7.§-a szerint egy részvény névértéke nem lehetett 10 pengőnél kevesebb, ezért 5000 db 10 pengő névértékű részvényt adtak ki. Minden korábbi 7.5 részvény ért ezentúl egyet.⁵³ Egy év múlva újból felemelték az alaptőkét, 5000 pengőről 10 000 pengőre. Erre egyrészt a kávéház tervezett átépítése miatt volt szükség,⁵⁴ másrészt a Newyork Palotát megvette Az Est konszerntől az Adria Biztosítótársaság, amely jelentősen növelni akarta a házbért. Az új részvényeket egyenlő arányban, a négy nagyrészvényes vásárolta meg.⁵⁵

6. Üzleti cél

Tarján elsődleges célja az volt, hogy a kávéházból egy elegáns, a legelőkelőbb közönséget bevonzó sikkos luxuskávéházat alakítson ki.⁵⁶ Ehhez először bezártak egy hat hetes nagytakarításra, melynek az volt a célja, hogy a por mellett kipucolták a világháború és a forradalmak óta bejáró nem kívánt törzsvendégeket is.⁵⁷ Ekkor az üzlet teljeskörű renoválására még nem volt se lehetőség, se pénz. A mélyvízből⁵⁸ azonban éttermet alakítottak ki, a pincében pedig bárt alakított ki.⁵⁹ Jelentős átalakításra 5 évvel később⁶⁰ került sor, négymilliárd koronás (320.000 pengő) áron. Az éttermet kibővítették, létrehozták a márványtermet és a mahagóni bárt, mely később Newyork Bár néven híresült el az arisztokrácia körében.⁶¹ Tarjánék a berendezést is átalakították, a luxust hirdetve – többek között – drága szőnyeget és plüss székeket vásároltak.⁶² Tarján mindvégig ügyelt a külsőségekre a kávéházban, ezzel is fenntartva annak előkelő mivoltát. Az 1923-as felújítás után 1933-ban ismét teljes átalakuláson ment keresztül a kávéház.⁶³ A konkurencia egyre erősebb lett, az utolsó terítőig kicserélték a teljes berendezést, ügyelvén arra, hogy a minőség és a luxus káprázatba ejtse a belépőt, és továbbra is a Newyorkot emlegessék a város legszebb kávéházaként.

A másik fontos üzleti fogása Tarjának az volt, hogy a kávéházat Café-restauránntá alakította át. Ez azt jelentette, hogy a hagyományos kávéházi kínálatot meleg ételekkel bővítették. Az 1910-es évektől kezdve a pesti polgár már hozzászokott ahhoz, hogy az egész napi étkezését meg tudja oldani egyetlen kávéház berkein belül. Ehhez az igényhez, pedig feltétlen alkalmazkodni kellett, hogyha sikeresen akartak helytállni a kávéházi versenyben. Tarjánt a maximalizmus hajtotta sikerre, vélekedése szerint, „ha már konyha, legyen konyha, még pedig elsőrangú, üzletvezetőnek a kiváló gasztronómiai pedagógust, Varga Istvánt szerződtettem.”⁶⁴ A Newyork hamarosan híres is lett az ételeiről. Itt találták ki például dr. Bedő Móricz tiszteletére a Bedő-imbiszt.⁶⁵ Azonban, kiváltképp leveseiről híresültek el.⁶⁶ Ők nevezték el a Pethes-levest Pethes Imre színész emlékére; volt olyan szilveszter, amikor 2000 adag levest szolgáltak fel egyetlen éjszaka alatt.⁶⁷ Tarján a sikereken felbuzdulva, egyéb vendéglőket is nyitott, melyek hasonlóan eredményesek voltak, de egyiket sem tudta olyan sokáig igazgatni, mint a Newyorkot.⁶⁸

Az ételek felszolgálása mellett nagy hangsúlyt fektettek a szórakoztatásra is. A Newyork bárjában eleinte csak zenét játszottak, ekkor fedezte fel a később világhírűvé vált zeneszerzőt, Brodszky Miklóst, és csábította át a „Szenesláda” nevű bárból a Newyorkba.⁶⁹ Hamarosan hatalmas sike-

reket ért el, tányérjövendelme⁷⁰ napi 300 korona körül mozgott. Brodszky még a Newyorkos időszaka alatt kezdett el zeneszerzéssel foglalkozni, ami aggasztotta Tarját, hiszen félt, hogy elhagyja a kávéház sztárja. Félelme jogos volt, hiszen egy vendégnek (Richard Taubernek) írt dala meg is hozta számára a világsikert, aminek következtében hamarosan el is hagyta a kávéházat.⁷¹ Később blueteket, kabarékat is előadtak a közönségnek. Az első a Tsudabár, az akkor az Operettszínházban játszódó Csodabár paródiája volt.⁷² Tarján primadonnákat fedezett fel,⁷³ már a főpróbákról is tudósítottak az újságírók.⁷⁴ A közönség imádta ezeket az alkalmakat, volt este, hogy 7 herceg fordult meg a Newyork bárjában. Nemsokára azonban felhagytak velük, mivel nem térült meg a befektetés.⁷⁵ A közönség szórakoztatására a legkiválóbb zenekarokat szerződtették az egész időszakban. Számtalan külföldi és magyar sztár lépett fel, például Teddy Sinclair,⁷⁶ Saljapin vagy egyéb jazz-zenekarok.⁷⁷ 1934-től ezeket a koncerteket már a rádió is rendszeresen sugározta országszerte.⁷⁸

A kávéház felfuttatásában komoly szerepet szánt a kapcsolati hálójának. Mivel luxuskávéházat akart kialakítani, ezért felkereste ismerőseit a Nemzeti Kaszinóban, akik első látogatásuktól kezdve védnökként vitték a Newyork konyhájának jó hírét az elit körökben.⁷⁹ Fennmaradt a Newyork Kávéház életéből egy vendégkönyv, mely 365 db külföldi és magyar híresség aláírását tartalmazza.⁸⁰ Azonban az arisztokrácia mellett megfértek a régi bohém társaságok is. Jellemző, hogy a térben elkülönülve szórakoztak a társadalom mindenféle tagjai. A márványteremben arisztokraták, bankvezérek, a mélyvízben ugyancsak a tehetősebb, de már nem a felső tízezer tagjai, a kávéházban vagy a karzaton pedig zenészek, krupiéék és slepperek mulattak az időt.⁸¹

7. A nehézségekre adott válaszok

Tarjánék a kávéházat az első világháború és a Tanácsköztársaság borzalmi utáni gondterhes⁸² időkben vették át. A szakma számos panasszal élt a gazdasági körülmények és lehetőségek miatt. A legsúlyosabbak a fényűzési adó,⁸³ a zárórarendelelet,⁸⁴ áruhiány,⁸⁵ és a rezsidíjak voltak.

Tarjánék a kávéházat 100 000 koronás veszteséggel vették át 1920-ban, ez év decemberében azonban már 150 000 korona fényűzési adót fizettek, ami jelentős bevételekről tanúskodik. Az 1921 decemberi közgyűlésen 85 000 koronás nyereséggel tudtak számolni. A részvénytársaság életében először osztalékot is tudtak fizetni (9000 korona).⁸⁶

A kávéházat Tarján ideje alatt végig sújtotta a fényűzési adó kötelezettsége. 1928-ig, egyedül fizette az adót,⁸⁷ majd 1928-ban belépett az újonnan alakuló Budapesti Kávésok Fényűzési és Forgalmi Adóközösségébe,⁸⁸ amikortól az adófizetés problémájával már közösségi szinten próbáltak meg megküzdenni. Ezen kívül további 21 adó sújtotta a kávésokat.⁸⁹

A másik sarkalatos pont a záróra-kérdés volt. 1920-ban még mindig korán volt város-szerte a záróra. 22 órakor a kávésoknak, 24-kor a vendéglősöknek is be kellett zárniuk.⁹⁰ Tarján kihasználva a kapcsolatait, Huszár Károly miniszterelnökhöz, pertu barátjához fordult segítségért, aki megígérte, hogy megoldódik a kávésok problémája. Azonban az ügy Nádossy Imre országos főkapitány asztalán megragadt. Tarján hosszú hetek vizitelése árán érte el, hogy a Newyork Kávéház egész éjjel nyitva tarthasson.⁹¹ Ipartestületi szinten is próbálták orvosolni a záróra kérdést, többek között Tarján próbált meg engedményeket kicsikarni a hatóságokból.⁹²

Sikerült megoldani a két legfontosabb problémát, és a kávéház egészen 1931-ig nyereséges tudott lenni. A veszteségesség kezdete megegyezik a Nagy Gazdasági Világválság Magyarországra való begyűrűzésével. Tarján az igazgatósági jelentésekben és önéletrajzi írásaiban is ennek konkrét jelenségeit hozza fel okként.

A Budapesti Kávésok előljárási ülésén rendszeres volt a panasz, hogy számos kávé alacsonyan tartotta az árait, annak reményében, hogy minél több vendéget csábítson be az üzletébe, ezzel dömping árakat generálva a szakmában.⁹³ Ez nem volt fenntartható, a versenyt pedig nagy mértékben fokozta. Az érem másik oldala, hogy a Vendéglősök ugyanígy éreztek a Kávésokkal szemben, akik pedig melegebb szolgáltak fel, elcsábítva ezzel a vendégeket az éttermekből. A két világháború között végig vitás volt a helyzet a két ipartestület között.⁹⁴

A szakmai dömping mellett, probléma volt a közönség leromlott fogyasztóképessége. A vendégek száma folyamatosan apadt az időszakban, a fizetőképességük a válság miatt csökkent.⁹⁵ Ennek ellensúlyozására, Tarján még drágább zenekarokat hívott, és még olcsóbb, ráfizetéses menüt szolgált fel. Bízott benne, hogy ezek a lehetőségek bevonzák a közönséget,⁹⁶ a vendégek azonban így is elmaradtak. Fizetésektelenségük mellett az életmódjuk is megváltozott, ami főként más szabadidős foglalatosságokban mutatkozott meg. Már nem ültek egész nap a kávéházakban.⁹⁷ Emellett az 1930-as évek elejétől a Budapesti Kávésok Ipartestületének előljárási ülésén folyamatosan napirenden maradt a szakmai dömping kérdése. Sokkal több kávéház próbált szerencsét, mint amennyire kereslet volt.⁹⁸

Tarján az 1932-es igazgatósági jelentésében, a Budapesti Kávésok eljárásági üléseihez hasonlóan, problémaként sorolja fel azokat a költségeket, melyeket nem lehet redukálni. Ilyenek voltak az adók, a villanszámla és egyéb rezsiköltségek, illetve a házbér.⁹⁹ A Newyork kávéház esetében, a házbér problémája az, amelyről a nagyközönség is értesült a sajtó által. A Newyork palotát Az Est konszern tulajdonolta, mikor Tarjánék átvették az üzemeltetését. 1928-ban azonban az Adria Biztosító Társaság vette meg tőle az épületet, amely új szerződést akart kötni a Kávéházzal, amely megkészszerzte volna a bérleti díjat.¹⁰⁰ Tarjánék azonban ebbe nem nyugodtak bele, bíróságra vitték az ügyet.¹⁰¹ Végül 110 000 pengős bérleti díjban egyeztek meg, amit aztán a gazdasági helyzet miatt 2 éven belül 10%-kal csökkenteni kellett.¹⁰² De, ezzel ez a konfliktus nem ért véget, folyamatosan viták tárgya volt a házbér csökkentése.

Tarján visszaemlékezéseiben számos egyéb okot is felsorol, amelyek hozzájárultak a kávéház csődjéhez. Súlyos válságként élte meg, hogy divatba jöttek a sörözők, ezzel jelentős vendéget csábítva el a kávéházból. Probléma volt szerinte, hogy a Nagykörút vesztett jelentőségéből. A gazdagok átköltöztek Budára, a polgári középosztály pedig Lipótvárosba. Emellett az éjszakai élet is a Nagymező utca és az Oktogon környékére koncentráldott. Ezzel együtt már nem tudtak a Newyork Palotában egykönnyen lakást kiadni. Ezek a jelenségek mind a vendégkör apadásához vezettek.¹⁰³

A problémák már a széles közönség számára is érzékelhetőek voltak, a sajtó rendszerint cikkezett a házbér vitákról. 1936-ban a kávéház hitelezőitől moratóriumot kért az igazgatóság, magánegyezséget kötött, és igyekezett minél gyorsabban eladni a kávéházat. A vevő Kraszner Menyhért volt, aki ezzel a tranzakcióval 350 000 pengős tartozástól szabadította meg a korábbi tulajdonosokat. Így ért tehát véget a Newyork kávéház és Tarján Vilmos kapcsolata, hogy aztán mindkettő másképp folytassa a történetét.

8. Összefoglalás

Tarján üzletpolitikájáról elmondható, hogy egy luxuskávéházat szeretett volna létrehozni, ami sikerült is neki. Ehhez elsőként a kávéház berendezését, belső tereit alakította át úgy, hogy a legfinomabb ízlésű vendégek elvárásait is kielégítse, majd azt folyamatosan változtatta, modernizálta és csinosította. Másodsorban elsőosztályú konyhát alakított ki, mely városzerte híressé vált. Tudta, hogy nem elég bevonzani a közönséget, hanem bent is kellett őket tartani a rentábilítás fenntartása végett. Ezért rendsze-

res előadásokkal, koncertekkel és műsorokkal szórakoztatta a vendégeit. A vendégkör kialakításában nagy szerepe volt a kapcsolati hálójának, az arisztokratákat a Nemzeti Kaszinó két prominens tagjának segítségével sikerült idecsábítania.

A válságokra adott válaszai különbözőek voltak. Az első világháború utáni problémákat üzleti fogásainak segítségével sikeresen el tudta háritani. A Nagy Gazdasági Világválság során fellépő problémák azonban már kifogtak az ő szakértelmén is. Nem tudott kiegyezni a háztulajdonosokkal, a növekvő terheket az ipartestület segítségével sem tudták konszolidálni. A legnagyobb probléma, hogy a pesti lakosok életvitele és fogyasztóképessége megváltozott. Ezt csak fokozta a szakmai verseny igazságtalan és fenntarthatatlan növekedése.

JEGYZETEK/ NOTES

- 1 Sánta (1996) 27. old.
- 2 Sánta (1996) 27. old.
- 3 Sánta (1996) 36. old.
- 4 Szentes-Hargittay (1998) 23-31. old.
- 5 Budapest Nagykávéház, 2001, 12. old.
- 6 Szentes-Hargittay (1998) 10. old.
- 7 Gundel-Harmath (1982) 31. old.
- 8 Gundel-Harmath (1982) 31. old.
- 9 Zeke (2002) 10. old.
- 10 Szentes-Hargittay (1998) 12. old.
- 11 Zeke (2002) 10. old.
- 12 Szentes-Hargittay (1998) 12. old.
- 13 Sánta (1996) 31. old.
- 14 Gundel-Harmath (1982) 33. old.
- 15 Zeke (2002) 10-11. old.
- 16 Gundel-Harmath (1982) 33-34. old.
- 17 Zeke (2002) 10-11. old.
- 18 Csapó (1996) 177. old.
- 19 250.000 Ft-ba került csak a berendezése (Budapesti Hírlap: A Newyork-kávéház megnyitása, 1894. október 25.) Saly (2005) 39. old.
- 20 Csapó (1996) 178. old.
- 21 U.o. 178. o. Pesti Hírlap: A legszebb kávéház, 1894. október 25 9. o., Vasárnapi Ujság: Newyork palota és kávéháza, 1894. 46. szám 764-765. o.
- 22 Csapó (1996) 178. old.
- 23 Mannheimer Gusztáv, Eisenhut Ferenc, Donáth Gyula, Thék Endre
- 24 Pesti Napló: New-York Budapesten, 1894. október 14. 9. old.; Pesti Hírlap: A legszebb kávéház, 1895. október 25. 9. old.
- 25 Kálmán Jenő, in Konrádyné (1965) 178-179. old.
- 26 Saly (2014) 214-245. old.
- 27 Budapesti Hírlap: Új gazdák a Newyorkban, 1913. szeptember 17. 9. old.
- 28 Czina (2021) 97. old.
- 29 BFL. VII.2.e – Cg.2497 New York Kávéház – 1659. doboz

- 30 Gulyás László (2009): Az első világháború és a Trianon következményei a magyar gazdaságra In. Gulyás László szerk. (2009): A modern magyar gazdaság története. Széchenyitől a Széchenyi-tervig. JATE Press-Szegedi Egyetemi Kiadó. Szeged. 101-112. old.
- 31 <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/t-ty-780F8/tarjan-vilmos-78181/>
- 32 Buza (2007) 9-11. old.
- 33 Tarján (1937) 13-18. old.
- 34 Tarján (1937) 19-25. old.
- 35 Búza (2007) 17. old.
- 36 Tarján (1937) 26. old.
- 37 Buza (2007) 20-21. old.
- 38 Tarján (1937) 54-63. old.
- 39 Buza (2007) 30-33. old.
- 40 Tarján (1937)
- 41 Tarján (1943) 146-147. old.
- 42 Buza (2007) 41-42. old.
- 43 Tarján (1937) 159-160. old.
- 44 Buza (2007) 49. old.
- 45 Tarján (1937) 161. old.
- 46 Csapó (1996) 188. old.
- 47 Szentés – Hargittay (1997) 247. o.
- 48 A Budapesti Kávésipartársulat, a Budapesti Kávésok és a Budapesti Kávésok Szövetségeinek hivatalos lapjai
- 49 (t.v.)-tól a Tarjánig, A pesti éjszaka, Riporter titkaimat nem viszem a sírba, A bedeszázott riporter
- 50 Saly (2016)
- 51 Czina, 2021. 101-102. O. / BFL. VII.2.e – Cg.2497 New York Kávéház – 1659. doboz
- 52 BFL. VII.2.e – Cg.2497 New York Kávéház – 1659. doboz
- 53 BFL. VII.2.e – Cg.2497 New York Kávéház – 1659. doboz
- 54 Tarján Vilmos (1937) 161. old.
- 55 BFL. VII.2.e – Cg.2497 New York Kávéház – 1659. doboz
- 56 Szentés-Hargittay (1998) 246-247. old.
- 57 Saly (2008) 42. old.
- 58 A kávéház mélyített alsó szintje.

- 59 Saly (2008) 42. old.
- 60 Vadas (1996) 205. old.
- 61 Vadas (1996) 205-206. old.
- 62 Tarján (1937) 161-162. old.
- 63 Keleti Ujság: Budapest látványossága: az ujjászületett Newyork, 1933.09.24. 6. o.
- 64 Tarján (1937) 161. old.
- 65 12 dkg sonkát, 12 dkg nyelvet, 2 szardíniát, 2 keménytojást, 10 dkg szalámit, 12 dkg ementáli sajtot tartalmazó bőségtál. Bedő ezt egymaga fogyasztotta el.
- 66 Csapó (1996) 191. old.
- 67 Magyarország: A legvidámabb szilveszter, 1928. január 3. 6. old.
- 68 Margitszigeti Nagyszálló étterme, Felső Vendéglő, Parisien Grillt, Royal Orfeum, Papagáj Mulató, a Lukács Fürdő étterme (Tarján, 1937.)
- 69 Brodszky Miklós: zeneszerző, karmester, slágerszerző <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/b-74700/brodszky-miklos-74E08/>
- 70 A kijáratnál elhelyezett fehér tányér, melyre a közönség teszi le a zenésznek szánt borralalóját. Tarján nem szerette ezt az intézményt, mivel a vendégek gondolatait túlságosan lefoglalta. Szégyen volt, ha valaki nem a megfelelő összeget tette a tányérra távozásakor. in: Tarján (1941) 37–38. old.
- 71 Tarján (1931) 163. old.
- 72 Az Est: Ma estétől kezdve egy színházzal több játszik Budapesten, 1930. 10. 02. 8. old.
- 73 R. Margit, Mezey Mária in: Tarján (1937) 164-165. old.
- 74 Tarján (1937) 163. old.
- 75 Tarján (1937) 163-164. old.
- 76 Magyarország, 1928.04.11. 11. old.
- 77 8 órai ujság: Kilenc vöröshaju görli autobuszon Budapest utcáin..., 1929.10.08. 10. old.
- 78 Pécsi Napló: A Pécsi Napló rádióműsora, 19030. 04. 11. 11. old.
- 79 Csapó (1996) 188. old.
- 80 Saly (2016) 23-25. old.
- 81 Tarján (1937) 165. old.
- 82 Kávésok Lapja: Beköszöntő, 1925. 10. 20. 1. old.
- 83 Magyar Kávésipar: A fényüzési adó és a kávéházak, 1920. 07. 01. 1. old.
- 84 Magyar Kávésipar: A záróra, 1920. 12. 01. 1. old.

- 85 Magyar Kávésipar: A Budapesti Kávésok Áruforgalmi Részvénytársaságának tőkeemelése, 1920. 07. 01. 3. old.
- 86 BFL. VII.2.e – Cg.2497 New York Kávéház – 1659. doboz
- 87 BFL. VII.2.e – Cg.2497 New York Kávéház – 1659. doboz
- 88 Kávésok Lapja: A budapesti kávéosok fényűzési és forgalmi adóközössége megalakult, 1928. 02. 01. 1. old.
- 89 Magyar Kávésipar: A kongresszus, 1925. 11. 15. 3. old.
- 90 Magyar Kávésipar: A záróra, 1920. 12. 1. 1. old.
- 91 Tarján (1937) 167-171. old
- 92 Magyar Kávésipar: A záróra, 1920. 12. 1. 2. old.
- 93 Kávésok Lapja: Elöljárósági ülés, 1931. 12. 1. 2. old.
- 94 Kávésok Lapja: Elöljárósági ülés, 1933. 01. 01. 2. old.
- 95 BFL. VII.2.e – Cg.2497 New York Kávéház – 1659. doboz
- 96 Tarján (1937)
- 97 Kávésok Lapja: Elöljárósági ülés, 1933. 01. 1. 2. old.
- 98 Kávésok Lapja: Elöljárósági ülés, 1933. 07. 03. 3-4. old.
- 99 BFL. VII.2.e – Cg.2497 New York Kávéház – 1659. doboz
- 100 8 órai ujság: Ötszázezer dollárért vette meg a Trieszti Adria Biztosító Társaság a Newyork-palotát, 1928.01.24. 7. old.
- 101 Magyarság: Választott bíróság dönt a Newyork-kávéház százhatvanezer pengős bérösszegéről. 1928.04.03. 11. old.
- 102 Esti Kurír: A Newyork-kávéház száztízezer pengős bérét tíz százalékkal leszállította, 1930. 02. 01. 9. old.
- 103 Tarján (1937) 193-194. old.

FELHASZNÁLT IRODALOM / REFERENCES

Szekunder források

- Búza Péter (2007): Tarján Művek Részvénytársaság. Egy okos gyerek a pesti éjszakából. in: Tarján Vilmos: A bedeszkázott riporter. Buza Péter. (Bev., szerk., a jegyzeteket írta) Budapest. 5–66. old.
- Csapó Katalin (1996): A százéves irodalmi kávéház a „Newyork”. Budapesti Negyed. 1996/4. szám 179-200. old.
- Czina Sára (2021): The Brief History of the New-York Coffeehouse Company Limited. In
- Zoltán Kaposi – Virág Rab (szerk.): Economic and Social Changes: Historical Facts, Analyses and Interpretations. Pécs. 95-104. old.
- Gulyás László (2009): Az első világháború és a Trianon következményei a magyar gazdaságra In. Gulyás László szerk. (2009): A modern magyar gazdaság története. Széchenyitől a Széchenyi-tervig. JATE Press-Szegedi Egyetemi Kiadó. Szeged. 101-112. old.
- Gundel Imre – Harmath Judit (1982): A vendéglátás emlékei. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest
- Konrádyné Gálos Magda (szerk.) (1965): A Newyorktól a Hungáriáig, Minerva. Budapest.
- Saly Noémi (2001): „Budapest nagykávéház” Ernst Múzeum. Budapest. 2001. november 25-2002. január 6.
- Saly Noémi (2008): „Jean becsukta az ablakokat”. A Nyugat és a „nyugatosok” kávéházai. Múlt és Jövő. 2008/4. szám. 34-46. old.
- Saly Noémi: Tarján Vili babékoszorúja. Budapest. 2016/1. szám. 23-25. old.
- Sánta Gábor (1996): „Vigasztal, ápol és eltakar” A budapesti kávéházak szociológiai és pszichológiai természetrajza századfordulón. Budapesti Negyed. 1996/4. szám. 29-58. old.
- Szentes Éva és Hargittay Emil (1997): Irodalmi kávéházak Pesten és Budán. Universitas Kiadó. Budapest.
- Tarján Vilmos (1937): (t.v.)-től a Tarjánig. Pápai Ernő Műintézete. Budapest.
- Tarján Vilmos (1940): A pesti éjszaka. Általános Nyomda, Könyv- és Lapkiadó Rt. Budapest.
- Vadas Ferenc (1996): Belsőépítészet és térhasználat a New-Yorkban. Budapesti Negyed. 1996/4. szám. 179-200. old.
- Zeke Gyula (2001-2002): „Budapest, a kávéváros”. Mikes International 2. 2001-2002/2. szám. 10-24. old.

Primer források

- 8 órás ujság: Ötszáz ezer dollárért vette meg a Trieszti Adria Biztosító Társaság a Newyork-palotát, 1928.01.24. 7. old.
- 8 órás ujság: Kilenc vöröshaju görög autobuszon Budapest utcáin..., 1929.10.08. 10. old.
- Az Est: Ma estétől kezdve egy színházzal több játszik Budapesten, 1930. 10. 02. 8. old.
- BFL. VII.2.e – Cg.2497 New York Kávéház – 1659. box
- Budapesti Hírlap: A Newyork-kávéház megnyitása, 1894. október 25. old.
- Budapesti Hírlap: Új gazdák a Newyorkban, 1913. szeptember 17.9. old.
- Esti Kurír: A Newyork-kávéház száztízezer pengős bérét tíz százalékkal leszállította, 1930. 02. 01. 9. old.
- Kávésok Lapja: Beköszöntő, 1925. 10. 20. 1. old.
- Kávésok Lapja: A budapesti kávéosok fényüzési és forgalmi adóközössége megalakult, 1928. február 1. 1. old.
- Kávésok Lapja: Elöljárósági ülés, 1931. december 1. 2. old.
- Kávésok Lapja: Elöljárósági ülés, 1933. Január 1. 2. old.
- Kávésok Lapja: Elöljárósági ülés, 1933. 07. 03. 3-4. old.
- Keleti Ujság: Budapest látványossága: az ujjászületett Newyork, 1933.09.24. 6. old.
- Magyar Kávésipar: A fényüzési adó és a kávéházak, 1920. Július 1. 1. old.
- Magyar Kávésipar: A Budapesti Kávésok Áruforgalmi Részvénytársaságának tőkeemelése, 1920. Július 1. 3. old.
- Magyar Kávésipar: A záróra, 1920. december 1. 1. old.
- Magyar Kávésipar: A kongresszus, 1925. november 15. 3.
- Magyarország: A legvidámabb szilveszter, 1928. január 3. 6. old.
- Magyarország, 1928.04.11. 11. old.
- Magyarság: Választott bíróság dönt a Newyork-kávéház százhatvanezer pengős bérösszegéről. 1928.04.03. 11. old.
- Pécsi Napló: A Pécsi Napló rádióműsora, 1930. 04. 11. 11. old.
- Pesti Hírlap: A legszebb kávéház, 1894. október 25. 9. old.
- Pesti Napló: New-York Budapesten, 1894. október 14. 9. old.
- Vasárnapi Ujság: Newyork palota és kávéháza, 1894. 46. szám 764-765. old.